

Araştırma Makalesi

1970'ler Sonrası Almanya Kültürünün Tersyüz Edilmesi: Kanaklar¹

Akın Bakioğlu²

Öz

Bu çalışma, 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye ile Almanya arasında örülen göç ağlarının birbirinden farklı dönemlerdeki görünümelerini ortaya koyarak, Almanya'da yaşayan Türkiyeli göçmenlerin inşa ettikleri Kanak kültürünün günümüzdeki yansımalarını ele almaktadır.

Çalışma, 90'lı yılların sonuna doğru, özellikle ikinci nesil Türkiyeli göçmenlerin çalışma kültürü, sosyal uyum ve entegrasyonunun egemen Alman kültürüne karşı oluşumunu; Kanak kültürünün Almanya'daki görünümü üzerinden incelemeyi amaç edinmektedir. Misafir işçilikten vatandaşlığa kadar geçen altmış yıllık süreçte, iki farklı kültürün teması ve karşılıklı etkileşimi sonucunda her iki kültürden ciddi izler taşıyan yeni bir kültür ortaya çıkmıştır. Özellikle Türkiye'den gelenlerin yoğun olarak yaşadıkları mahallelerde görülen bu kültür, günümüzde "Kanak" ya da "Kanaken" isimleriyle anılmaktadır.

Çalışma bir yandan Almanya'daki Türkiyeli göçmenlerin nesilleri arasındaki kültürel farklılıklarına odaklanırken diğer yandan da Türkiyeli göçmenlerin Alman kültürü içerisinde oluşturdukları Kanak kültürünü içeren sanatsal üretimler üzerinden, egemen kültürel kodların diasporik kültürel öğelerle çatışmasını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Almancı, kanak, kanaken, uluslararası göç, emek hareketleri, kültür

¹ Makale Geliş Tarihi: 25.10.2021 Makale Kabul Tarihi: 02.11.2021

² Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, e-mail: akin.bakioğlu@gmail.com ORCID NO:0000-0002-5108-2152

Research Article

Reversion of German Culture After 1970s: The Kanake

Abstract

This research deals with the present-day reflections of the Kanak culture, which was established by the Turkish immigrants who lived in Germany, by presenting the immigration network scenes from different periods that had started to develop between Turkey and Germany since 1960s.

The research aims to analyze, especially, the second-generation Turkish immigrants' formation of working culture, social adaptation, and integration against the dominant German culture through the Kanak culture scenes in Germany. In the process of 60 years of becoming a citizen after being a guest worker, a new culture which bears grave traces of both cultures has emerged because of the contact and interaction of the two cultures. The culture is referred to as "Kanak" or "Kanaken," which is seen in the neighborhoods occupied by those who came from especially Turkey.

The research, on the one hand, focuses on the cultural differences between generations of Turkish immigrants in Germany. On the other hand, it analyzes the clash of dominant cultural codes with the diasporic cultural factors through the artistic productions which includes the Kanak culture that was formed by the Turkish immigrants among German culture.

Keywords: German Turks, kanak, kanaken, international immigration, labor mobility, culture

Giriş

1960'lı yıllarda, dünyanın çeşitli yerlerinden Avrupa'ya doğru işçi hareketliliği yaşanmıştır. Bu hareketlilikler içerisinde olgusal olarak dikkate değer olan ve günümüzde etkileri devam eden hareketliliklerden biri Türkiye'den Almanya'ya yapılan işçi göçüdür. Türkiye'den Almanya'ya kitlesel olarak 1961 yılında başlayan işçi göçü, sonrasındaki göçlerle Almanya'da kültürel olarak etkili bir etnik grubun oluşması sonucunu doğurmuştur (Cağlar, 1995; Erdem & Schmidt, 2008; Pott, 2001; Skrobanek, 2009; White, 1997).

30 Ekim 1961'de "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Türk İşçilerinin Almanya'da İşe Yerleştirilmelerine Dair Anlaşma" kapsamında Türkiye vatandaşlarının misafir işçi olarak Almanya'ya göç etmesi, 1973 yılında aile birleşiminin olması ve 80'li yıllarda yaşanan siyasi mülteci akımıyla birlikte bu iki ülke arasında, farklı nedenlere dayanan bir göç yolunun oluştuğu aşikârdır.

Misafir işçilikten vatandaşlığa uzanan altmış yıllık süreç içinde, iki farklı kültürün temas etmesi ve karşılıklı etkileşimi sonucunda ortaya her iki kültürden ciddi izler taşıyan, yeni bir kültür çıkmıştır. Özellikle Türkiye'den gelenlerin yoğun olarak yaşadıkları mahallelerde görülen bu kültür, günümüzde "Kanak" ya da "Kanaken" olarak anılmaktadır. Kanak kültürünün, Türkçe ve Almanca sözcüklerin bir arada konuşulduğu, etnosantrik tarafları olmasına karşın, evrensel kültürel değerlerle temelde baskın kültür eleştirisi barındıran diasporik bir kültürdür. Almanya ve Türkiye arasında yıllar içerisinde oluşmuş güçlü bir göç ilişkisi bulunmaktadır (Cohen & Sirkeci, 2011). İki ülke arasında işçi alımı ihtiyacı ile başlayan fakat ihtiyacın bitmesiyle de kesilmeyen göç süreçleri, zamanla bir göç kültürüne dönüşmüştür (Sirkeci vd., 2012). Toplumsal hafıza her zaman çok yönlü ve karmaşık ilişkilerin birikimi ile oluşur. Almanya'ya giden birinci kuşağın yaşadığı dışlanma ve diğer sorunların bugün de devam etmediği söylenemez. Neredeyse altmış yıl boyunca bir coğrafyada "yabancı" ya da "misafir" olarak yaşanması gündelik hayatın normal akışına terstir. İnsanlar çeşitli örgütlenme yollarıyla karşılaştıkları sıkıntıları birlikte aşmışlardır. Hemşerilik ilişkilerinde kendisini gösteren; aynı mahallelerde oturma, ortak sosyalleşme alanları, kültüre uygun alışveriş mekânları gibi pek çok mekânsal ve dilsel birlikteliğin oluşmasına yol açmıştır. Almanya'daki göçmenlerin göç hikâyelerinin ilk günlerinden itibaren akademik çalışmalara konu ediliyor olması, bu kültürel oluşumun nasıl ve hangi saiklerle oluştuğunu kavramamıza olanak sağlamaktadır.

Almanya'daki Türkiye Göçmenlerinin Üç Nesli

Ekonomik yayılma ve politik belirleme gücü Avrupalıların büyük bölgeler üzerinde söz sahibi olmasını sağladı. İnsanoğlunun ırksal kategorizasyonu, ekonomik sosyal sömürünün yeni biçimlerinin sağlanması için bir araç olarak kullanıldı. Bu nedenle, ırk ve ırksal ideolojinin gelişimi sosyal bilim alanını fazlaca meşgul etmiştir. Irkçılığın

açık ve meşru bir söylem olarak varlığını sürdürmesi ile mücadele edilmişse de halen kültürel metinler üzerindeki izleri seçilebilir. Kültürel ırkçılık olarak adlandırılan konu özellikle göçmen toplulukların artması ile yaygın bir çalışma alanı haline gelmiştir (Back vd., 2012). Bilim insanları, kültürel kavramlarda kayıtlı olan ırkçı dilin sifrelerini çözmek için çalışmaya devam etmektedir.

İrk ve etnisite, kültürel ve ideolojik inşalar olarak kültür incelemeleri alanında ilgi çeken konular olmuştur. Örneğin sinema üzerine yapılan çalışmalar, filmlerin Siyahlar hakkında olumsuz mesajlar içermek gibi şekillerde, çeşitli ideolojik yaklaşımları pekiştirme işlevi gördüğü sonucuna ulaşmıştır (Croteau vd., 2011, s. 155). Van Dijk'ın (2015) etnik ideolojik çerçevelerden söz ettiği çalışması, medya metinlerinin ayrımcılığı pekiştiren ve ona meşruluk kazandıran rolüne odaklanmıştır. Ancak yeni nesil kültürel çalışmalar mesajın tek taraflı iletimi fikrine karşı çıkar ve kültürel karşılıklı üretimi vurgular. Alımlama çalışmaları medyanın tek yönlü etkisine odaklanan literatüre eleştiri getirerek medya incelemeleri alanında yaygınlık kazanmıştır (Stevenson, 2008). Kültür ve medya her geçen gün daha fazla birer mücadele alanı olarak kabul edilmektedir (Artar, 2019). Bu makale, benzer bir yaklaşımla, Kanak kültürüne odaklanarak entegrasyonun tek taraflı olmadığını gösteren yorumlayıcı bir çalışmaya dayanır.

60'lı yılların sonunda Almanya'da ve İngiltere'de her yedi kol işçisinden birisi göçmen işçiydi (Berger & Mohr, 2011, s. 4). 12-13 Ağustos 1961'de bir gecede Berlin Duvarı'nın inşa edilmesi sonrası Federal Almanya Cumhuriyeti'nin işçi ihtiyacının artmasıyla takip eden aylarda Türkiye ile işçi alımı anlaşması yapılması sonrasında Almanya ile Türkiye arasında uzun yıllar devam edecek olan göç yolunun temelleri atılmış oldu. Öyle ki Almanya, günümüzde yurt dışında yaşayan en büyük Türkiye kökenli nüfusa sahip ülke haline geldi (Zeyneloğlu & Sirkeci, 2014, s. 81). Ayhan Kaya (2000) Almanya'da yaşayan Türkiyeli göçmenlerle ilgili çalışmaların üç farklı aşamada ele alınabileceğini iddia eder. Buna göre bu çalışmaların başladığı 1960'lı yıllar ile ilgili çalışmalar "göçün ekonomik boyutu, kültür şoku, göçmenlerin geri dönüş planları" çerçevesinde şekillenirken; 1973 yılında aileleri birleştirme süreçleri çerçevesinde yapılan ikinci dönem çalışmalar "çocuk-ebeveyn ilişkileri, işçilerin entegrasyonu, asimilasyonu ve akültürasyonu" gibi konuları incelemekteydi. Üçüncü aşamada ise "toplumsal yapı ile birey arasındaki ilişkiler, kültürel üretim süreçleri vatandaşlık, çifte vatandaşlık, ırkçılık, kurumsal ayrımcılık, işsizlik ve kültürel üretim" gibi konular ilgi görmüştü (Kaya, 2000, ss. 9-11). Akademik çalışmaların seyri bize göç kültürünün oluşumu hakkında çok şey anlatmaktadır. Birinci nesil Almanya'da sadece işgücüyü var olmuş ve gündelik hayata adaptasyonda ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Ancak ikinci nesille birlikte üçüncü nesil de sanat ve edebiyat üretebilecek kadar gündelik hayata uyum sağlamış insanlar olarak salt kaynak kültürün taşıyıcısı olma konumundan kültür üreticisi bir role doğru kaçınılmaz bir değişim yaşamışlardır.

Dil, kültürel insanın en önemli unsurlarından biridir. Birinci nesil göçmenlerin dil bilmemeleri ve gündelik hayatlarının hemşerilik ilişkileri ve işyeri özelindeki ilişkiler etrafında şekillenmesi onları daha da sınırlı bir dil kullanımına zorlamıştır. Birinci nesil göçmenlerin geri dönme düşünceleri dil öğrenmemedeki en önemli nedenleridir (Bayram, 2020, s. 2). Emine Sevgi Özdamar (2012, ss. 145-146), birinci nesil göçmenlerin çekinerek kendi dillerini konuşmalarını “kuşdili” olarak adlandırır:

O zamanlar bütün göçmenler yalnızca bir yıllığına Batı Berlin’e gelmişlerdi ve çalıştıkları fabrikayla anlaşmaları bir yıl sonra bittiğinde hemen hepsi ülkelerine geri dönmek isterlerdi... Göçmenler, uzun bir yolculuğun ortasında kısa süreliğine Berlin ağaçlarına konan ve sonra uçmaya devam edecek olan kuşlardı. Bu kuşlar Berlin’e yukarıdan bakıyor, insanların dilini anlamıyorlardı; insanlar da onların kuşdilini anlamıyordu. Kuşlar her gün geldikleri yere geri dönme düşüncesiyle uyuyup uyandıkları için, Berlin’in dilini öğrenmeyi düşünmüyorlardı; Berlin’deki insanlar da onların kuşdilini öğrenmiyorlardı çünkü bunlar misafir kuşlardı... Bir yıl, iki yıl, üç yıl geçti ama hiçbir kuş geri dönmedi.

Birkaç yıl kalmayı düşünen birinci nesil göçmen işçiler, 1973 yılında aile birleşimlerinin başlamasıyla artık yerleşik olmaya başladılar. Gündelik hayat ilişkileri neredeyse tamamen diğer göçmenlerle kurulan ilişkilere dayanan birinci nesil için olmasa da bir kısmı Almanya’da doğmuş bir kısmı ise çok küçükken gelmiş ikinci nesil için Almanca konuşmak hem bir zorunluluktan hem de kolay hale gelmişti. Eğitimden yararlanmak ve aile dışında sosyalleşmek için Almanca, aile ve diğer hemşerilik temelli dayanışma ağları içerisinde yer almak için ise Türkçe bilmek önemliydi. İlk nesil işçiler geçici işçi olarak görüldüğünden Almanya devleti bu göçmenlerin eğitimleri hakkında pek bir düzenlemeye gitmediği gibi eğitimlerini zorlaştırıcı bazı kurumsal tepkiler de vermişti (Schneider, 2009, ss. 216-217).

Birinci nesil için geri dönmek ilk baştaki kadar kolay değildi. Yakın zamanda geri dönmeyi düşünen birinci nesil göçmen işçiler için döndüklerinde iş bulamama tehlikesi oluşmaya başlamıştı. Giderek artan işsizlik karşısında 1963 yılında yapılan bir araştırmada, yurt dışında çalışan Türkiyeli işçilerin yarısından fazlasının Türkiye’ye geri döndüklerinde kolayca iş bulacaklarına inandıkları ancak bu oranın üç yıl sonra %13’e düştüğü görülmüştür (Berger & Mohr, 2011, s. 206). Hali hazırda bir işe sahip olan göçmenlerin geri dönerek yeni bir düzen kurmaları artık hiç de kolay değildi. Bu nedenle birinci nesil göçmenler arasında yaygın olan Türkiye’ye geri dönme düşüncesi azalmış ve aile birleşimleri ile işçiler yerleşik hale gelmiştir. Ancak yine de yerleşik olma, orali olma ya da orali hissetmeye yetmemektedir. İkinci nesil göçmenlerin bir kısmı da tıpkı birinci nesil gibi, kendilerini Almanya’ya ait hissetmeden orada yaşamayı sürdürmüştür. Feridun Zaimoğlu, Kafa Örtüsü (2000, s. 48) isimli çalışmasında aktardığı üzere 30 yaşındaki Mihriban durumu şöyle özetliyor: “Bu şehirde doğdum, burada büyüdüm, burada

evlendim, burada çalışıyorum ve burada çocuklarımı yetiştiriyorum. Aslında kendimi burada evimde hissetmem gerekir ama tam da öyle hissetmiyorum. Türkiye’de yaşamayı da hiç istemezdim.”

Kuşaklar Boyunca Kimlik İnşası ve Entegrasyon

Göçmenlerin gittikleri ülkelerde etnik bir topluluk olarak nasıl var olacaklarını belirleyen unsurlar; yerleşiklerin tutumları, göç politikaları ve göçmenlerin gelecek beklentileridir. Yaygın dini inanıştan ve baskın etnik kökenden farklı olan gruplar, egemen gruplar tarafından “öteki” olarak kavranır. “Öteki” grubun üyelerinden kendi içlerinde her ne kadar farklı özellikler taşıyor olsalar da bu farklılıkları egemen gruplar tarafından -en azından ilk etapta- görülmez ve kabul edilmez. Örneğin, uzun yıllar demografik olarak etkili ve kendi içlerinde çok farklı görünümüleri olan bir nüfusa sahip olmalarına karşın, Almanya’daki Türkler genellikle sadece Müslüman olarak algılanmışlardır (Dirim & Auer, 2004, s. 43).

Göç eden topluluklardaki bireylerin göç etmeden önceki gelecek planlarının tamamen ya da kısmen değişmesi normaldir. Göçmenlerin kaynak ülkelerinden ayrılırken yaptıkları planlar genellikle bugünleriyle ilgili çok az şey söyler (Miller & Castles, 2008, s. 29). Gidilen ülkede karşılaşılan şartlar ve fırsatlar sonucunda niyetler değişmektedir. Aynı şekilde, hedef ülkede de göçmen politikaları göçmenlerin kabul edildiği andaki gibi kalmaz ve değişime uğrar. Bu karşılıklılık bizi entegrasyon kavramının tek taraflı bir şey olmayıp karşılıklı inşa süreci olduğu sonucuna götürür. Entegrasyon tamamen karşılaşılan ya da içinde bulunulan kültürün kabulünü içermez. Entegrasyon, içine doğulan aile kültürünü korumanın yanı sıra içinde yaşanacak olan toplumsal çevrenin kültürüne aktif (yapıcı/dönüştürücü) bir katılımı ifade eder (Berry & Sam, 1997, s. 297).

Toplumsal uyum mekanizmaları toplumsal dışlama mekanizmalarıyla birlikte işler. Hem uyum hem dışlama mekanizmalarının göçmenler üzerindeki etkilerine bağlı olarak etnik azınlıkların gündelik yaşam ve kültür kompozisyonları oluşur. Almanya’ya yaklaşık altmış yıl önce yapılan göç özelinde düşünüldüğünde, ekonomik ihtiyaçların karşılanması için davet edilen işçilerin karşılaştıkları dışlanma ve ırkçılık karşısında dayanışma stratejileri (aynı mahallerde yaşamak, iş yerinde birbirine destek olmak, ortak marketlerden alışveriş yapmak vb.) kurarak kendi kültürel sermayelerini biriktirme yoluna gitmişlerdir (Çağlar, 1995, 2001). Göçmenler karşılaştıkları zorluklarla, kolektif kültürel sermayeleri ve aralarında oluşturdukları dayanışma ağlarına dayanan sosyal sermayeleri aracılığıyla başa çıkarlar (Miller & Castles, 2008, s. 33).

Göçmenlerin ve yerleşiklerin beklentilerinin zamanla karşılıklı olarak değişmesi, birinci nesil işçilerin dönmemesi hatta aile birleşimleriyle yerleşik hale gelmeleri üzerine güncel politikada göçmen karşıtı sağcı söylem yükselise geçmişti (Öner, 2014, s. 167). 1982 sonbaharında Almanya’da Hristiyan Demokrat Parti’nin yönetime gelmesiyle

göçmen işçilerin sayısının azaltılmasına yönelik politikalar uygulanacağı söylemi yaygınlaşmış, 1984 yılında çıkarılan geri dönüş teşvik yasasıyla “asimile olmayacak grupların” dönmesi desteklenerek, çoğu Türkiyeli 500 bin dolayında göçmen işçi geri dönmüş ancak takip eden yıllarda daha fazla göçmen Almanya’ya iltica etmiştir (Toksöz, 2006, s. 35). Asimilasyon ya da entegrasyonun bir politika haline gelmesi ve bu politika ile dönüştürülemeyenlerin istenmemesi, izleyen dönemlerde de gündemde olmuştur.

Göçmen ağları yaklaşımına göre; kaynak ülke ve hedef ülke arasında, her ikisinin de kültürünü değiştiren göç ağları oluşur. Bu göç ağları aracılığıyla ulus kimliği sorgulanır ve kültürel farklılıklar meydana gelir (Miller & Castles, 2008). Almanya’daki Türkiyeliler zamanla sosyo-ekonomik ve eğitimsel özellikler, ulus aşırı alanda aidiyet duygusu, medya ilgisi, siyasal katılım, yurttaşlık ve ulus aşırı alanda İslam’ın bireyselleşmesi açısından farklılaşmıştır (Kaya, 2015).

Kanak Kültürü

Kültür içinde bulunulan zaman, toplum, mekân gibi koşullarla insanların karşılıklı ilişkisi etrafında şekillenen bir olgudur. Kültür, bir toplum veya grubun üyeleri arasında anlam üretimi ve alışverişi ile ilgilidir. Kültür bu özelliğinden dolayı sürekli yeniden üretilen dinamik bir toplumsal olgudur. Bu anlamda Almanya’da yaşayan Türkiyelilerin konuştukları dilin, sanat eserlerinin ya da gündelik hayatlarındaki tüm kültürel öğelerin Türkiye’dekiler gibi olması beklenemez. Bu değişim ya da farklılaşmanın bozulma olarak algılanması mümkün değildir. Almanya’da yaşayan Türkiyelilerin içinde buldukları gündelik hayat ilişkileri çerçevesinde Türkiye’dekinden farklı bir kültür oluşturmaları doğal bir sonuçtur. Bu kültür “diasporik kültür” olarak da tanımlanabilir.

Khachig Tölölyan (1996), diaspora teriminin yaygınlaşan kullanımını kısmen sanayileşmiş dünyalara göçün hızlanmasına bağlayarak; birçok göçmen grubunun anavatanla kurdukları kurumsal bağlara; kendi dini kurumlarını, dil okullarını, restoranlarını, toplum merkezlerini, gazetelerini, radyo istasyonlarını oluşturmak ve sürdürmek için sürekli çalışmalarına ve bu kapsamda yine pek çok diaspora seçkininin Amerikan üniversitelerinde göçmen kimliğini ulus ötesi bir şekilde ele almak üzere bir araya gelmesine bağlamaktadır. Diasporik topluluklar, açıkça (gerçek ve/veya hayali) bağlantılar kurarak anavatanlarına bağlılıklarını sürdürmeye, kendilerini tanımaya ve kolektif bir topluluk olarak hareket etmeye çalışırlar (Bhatia & Ram, 2001, s. 2). Bu nedenle diasporik kültür, ulusal sınırlar içindeki kültürün bu sınırları aşıp evrensel kitlelere yayılmasıyla oluşur (Kaya, 2000, s. 12).

Genel olarak aynı kültürel kodları paylaşanlar; birlikte düşünme, hissetme, imgelem kurma gibi benzerliklerin yanında, gelecek ve geçmiş yaşamla ilgili duygu ve düşüncelerinde de ortaklaşırlar. Bu durum aynı dili konuşan, kavramlara aynı duygusal anlamları yükleyen toplulukların tamamen aynı olduğu anlamına gelmez. Ancak hem

gündelik hayatta hem de görsel, işitsel vb. iletişim kanallarını kullanırken ortak beden dili, ortak sesler, ortak duygular ile ifade edecekleri ve bunları birbirlerine daha iyi aktaracakları; kendi gibi olmayanlara nazaran daha eşit bir iletişim kuracakları aşikârdır.

Göçmenlerin gündelik hayatının ve sanatının temelinde yatan diasporik kültürel öğeler hayatın anlamlandırılma pratikleridir (Drzewiecka & Halualani, 2002). Diasporik dilin doğrudan gündelik hayatta kullanımının yanı sıra, müzik ve edebiyat eserlerinde de kullanımı sayesinde üretilen anlamların, fikirlerin ve duyguların çeşitliliğine tanık oluyoruz. Yarı Almanca yarı Türkçe konuşan Türkiyelileri aşışlamak için kullanılan Kanak tanımı, günümüzde kendisini Kanak olarak tanımlayanlar tarafından olumlu bir benlik tanımına çevrilmiştir (Hobuβ, 2007, s. 46). Bu tersyüz etme biçimi zamanla egemen kültürün de değişime uğramasına ve çoklu, kültürel bir gündelik hayatın kabul edilmesine doğru genişlemiştir.

Dilde ve gündelik hayatta kültürel anlam ve temsilinin nasıl olduğu günümüz toplumları hakkında en önemli bilgi kaynaklarımızdan biridir. Almanya’da Türkiyeli toplulukların popüler olmaya başladığı 1990’lı yıllar göçmenlerin rap müzik, sinema ve edebiyat üretimlerinin arttığı yıllardır. Cem Karaca, Almanya’da sürgünde olduğu yıllardan olan 1984’te “Die Kanaken³” isimli bir albüm çıkarmıştır. Albümdeki şarkılar Almanya’da yaşayan Türkiyeli işçilerin gündelik hayatta karşılaştıkları problemlerin doğrudan bir yansımasıdır. Özellikle ilk kuşak göçmenlerin gözünden yaşanan sıkıntılara eğilen albümdeki şarkıların isimleri sırasıyla şöyledir: “Mein Deutscher Freund⁴”, “Beim Kaffee⁵”, “Total Geschlaucht⁶”, “Willkommen⁷”, “Es Kamen Menschen An⁸”, “Schnüffler⁹”, “Orient-Express¹⁰”, “Was Sagst Du?¹¹”, “Çok Yorgunum”. Örneğin “Total Geschlaucht” parçasında iş aramaktan yorgun düşmüş bir gurbetçi anlatılırken, “Es Kamen Menschen An” parçasında işçilerin çağırıldığı ama onların kültürlerinin değil de hizmetlerinin istendiği vurgulanır. Albüm başlı başına birinci nesil göçmenlerin yaşamının temsildir.

Cartel gibi Hip-Hop ve rap gruplarının 1990’lı yılların ortalarında Almanya’da ve Türkiye’de popülerleşmesi

³ Kanaklar

⁴ Alman Arkadaşım

⁵ Kahve eşliğinde

⁶ Tamamen zarif

⁷ Hoş geldin

⁸ İnsanlar geldi

⁹ Meraklı

¹⁰ Dođu ekspresi

¹¹ Ne diyorsun?

(Kaya, 2000, s. 11) ve günümüzde Killa Hakan, Ezhel gibi müzisyenlerle devam eden her iki kültürden beslenen, nesilleri birbirine bağlayan bir kültürel aktarma ile devam eden müzik hattı iki kültürün birbirine yıllar içerisinde nasıl benzediğini göstermektedir. Üçüncü kuşak göçmenler her iki kültürden edindiklerini yadsımayan, kültürel çeşitliliğin ayrıcalıklarını kullanan çift kültürlü evrensel bir kuşaktır (Kuruyazıcı, 1992, s. 9). Özellikle rap ve hip-hop müziğinin günümüzde her iki kültürden de öğeler taşıması bunun en önemli kanıtıdır.

Sinemada ise Kutluğ Ataman'ın 1999 yılında çektiği "Lola + Bilidikid" (Ataman, 1999) isimli filmi, Almanya'daki Türkiyeli topluluklar içinde eşcinsel olduğu için baskı ve ayrımcılığa uğrayan gençlerin hikâyesine odaklanmaktadır. 1998 yılında Muhsin Omurca, Berlin'deki niş bir Türk-Alman dergisinde başlayan sonraları daha ana akım olan Die Tageszeitung'a Perşembe ekinde basılan karikatür figürü Kanakmân'ı yaratmıştır (Schneider, 2009, ss. 213-214). İlk karikatür, Alman vatandaşlığına geçtikten sonra kimlik krizine girdiği için terapiye giden Hüsnü'nün hikâyesini anlatmaktadır. Göçmen Hüsnü terapistte rüyasını anlatır: hem Almanya hem de Türkiye vatandaşlığına sahip olmak isteyen Hüsnü, onu bir tür kimlik süpermenine dönüştürecek ve Kanakmân olacaktır. Rüyasında bir grup neo-Nazi'yle karşılaşır ve Türkiye pasaportuyla onları kışkırtır, ancak Alman pasaportunu son anda "vampirleri savmak için kullanılan sarımsak gibi" çıkarır. Terapist, Hüsnü'ye "İşe yaradı mı?" diye sorar ve Kanakmân yanıtlar: "Bilmiyorum, tam o anda uyandım." (Schneider, 2009, s. 215).

2000 yılında ise Lars Becker'in yönettiği Feridun Zaimoğlu'nun Abschaum¹² eserinden uyarlanan "Kanak Attack" (Becker, 2000) filmi gösterime girdi. Film Kiel şehrinde İstanbul'a ikinci nesil göçmen alt kültür temsilinin en önemli ve öncü örneğidir. Zaimoğlu ikinci kuşak göçmenler arasında sayılan ancak üçüncü kuşağı temsil eden bir yazardır (Can, 2011, s. 143). Alman toplumunun göçmenler karşısındaki olumsuz tutumunu tersyüz etmeyi temel amaç edinen edebi eserlerinde yeraltı edebiyatı temalarını özgün bir biçimde kullanmıştır (Demir, 2020, s. 379). Kanak kültürü kavramının hem Türkiye'de hem Almanya'da popülerleşmesi Zaimoğlu'nun eserleri aracılığıyla olmuştur. Zaimoğlu "kafa örtüsü" kitabının önsözünde kitabını takdim ederken şöyle söylemektedir:

Bu kitap; direnişçilere, özgürce uçuşanlara, yürekli delikanlılara, yeraltında cân-ı gönülden debelenenlere, mainstream'in içindeki ajanlara, üstünü başını yırtanlara, kamufle vaziyetteki öfkeli gürüha, sığınmacı akınına, ırka zarar verenlere, kızıl dazlaklara, metropoldeki insan çöplüğüne, Germany United'deki (Birleşik Almanya) bütün KANAKLARA saygı ve büyük sevgiyle ithaf olunur (Zaimoglu, 2000, s. 5).

---

¹² Cüruf

Zaimoğlu'nun Kanakları anlatırken çizdiği bu sınırlar günümüz Kanak kültürünü tanımlarken kullandığımız sınırlardır. Buna göre Kanaklar, ana akım kültür endüstrisi metalarından uzakta, ırkçılığa karşı, özgürlükçü olarak tanımlanmaktadır.

Kanak kültürüyle ilgili en iyi örnekleri veren sanatçılardan bir diğeri ise Fatih Akın'dır. Akın'ın ilk filmi "Sensin-Du Bist Es!" (Akın, 1995) punk müzik ve Robert de Niro hayranı olan göçmen bir gencin kız arkadaş edinmeye çalışma çabasını anlatırken; ilk uzun metrajlı filmi "Kurz und Schmerzlos" (Akın, 1998) Almanya'daki ikinci nesil göçmen gençlerin dışlanma ve toplumsal ötekileştirmeyle mücadele ederken suç eylemleri ile kurdukları ilişkiye odaklanmıştır. Akın, orta yaşlarında Almanya'daki yaşamında duyduğu acılar sonrasında tanıştığı başka bir göçmen kadınla aralarındaki aşk hikâyesini anlatan *Gegen die Wand* (Akın, 2004) filmiyle Altın Ayı ödülünü yaklaşık yirmi yıl sonra alan ilk Alman yönetmen olur.

Almanca içerisinde bir lehçe olarak da değerlendirilebilecek Kanakça genellikle ikinci ve üçüncü nesil Türkiyeli göçmenler arasında konuşulmaktadır. İkinci ve üçüncü kuşağın sanatsal anlatılarında Kanak kültürünün bu kadar ön planda olması, aile içerisindeki kültür çatışmasından, Kanak kültürünün yansıtıldığı sanat eserlerinde, Alman kültürü ile çatışma temelli konuların işlendiğini görmekteyiz. Diasporik grupların sanat eserleri, genellikle karmaşık ve bölünmüş kimliklerin, şiddetin ve melezliğin çözülmesine odaklanır (Kara & Herrndorf, 2020, s. 124). Bu haliyle Kanak sanatının diasporik imgeler taşıyan bir yeraltı sanatı olduğu söylenebilir.

Sonuç

Almanya ve Türkiye arasındaki altmış yıllık göç serüveninde karşılıklı bir göç kültürünün oluştuğu açıktır. Berlin Duvarı'nın inşasıyla başlayan göç süreci duvarın yıkılması sonrası da devam ederek nesiller boyu biriken kültürel bilgi ve değerlerin aktarımı aracılığıyla bugünkü kültür inşa edilmiştir.

Türkiyeli göçmenlerin yarı Almanca yarı Türkçe konuşmaları, giyimleri, görünüşleri, dini eğilimleri gibi egemen kültürel öğelerle zıtlıklar içeren özellikleri aşağılama aracı olarak kullanılan bu kavram zamanla Türkiyeli göçmenler tarafından tersyüz edilerek sahiplenilmiştir. Bu özelliklerin birer aşağılanma gerekçesi olmaktan çıkarılıp, kültürel farklılıkların olumlanmaya başlanmasıyla birlikte Kanak kültürü evrensel kültürel değerleri olan bir kültür haline geldi. Entegrasyonun bir benzeme değil de başka bir şeye dönüşme olduğunu, tipik bir diasporik kültür olan Kanak kültürünün gelişim hattında görmekteyiz. Bir kültürü bir başka kültüre benzetmeye çalıştığımızda melez bir kültürün ortaya çıktığını ve bu kültürün entegrasyona tepkili olduğunu da yine Kanak kültürü özelinde tüm diasporik kültürlerde görmekteyiz.

Birinci nesil göçmenlerin Almanca bilmeden gündelik hayatta tutunmaya çalışırken oluşturdukları örgütlenme stratejileri sayesinde ikinci ve üçüncü neslin sanat ve edebiyat gibi alanlarda kendilerini göstermeleri ile Türkiyeli göçmenlerin toplum içerisindeki görünürlükleri artmıştır. Arada kalmışlığı, iki dilli, çatışan kültürel öğeleri bir arada yaşaması ile ön plana çıkan Kanak kültürü, egemen kültür içerisinde aktif bir kültür haline gelmiştir.

Toplum yaşamındaki her şey gibi hegemonya etrafında hem uyumla hem karşı koyuşlarla şekillenen kültür, sürekli bir değişim halindedir. 80'lerin sonunda özellikle ikinci nesil göçmenlerin hegemonik kültür karşısında sinema, edebiyat, karikatür, şiir gibi sanatın dil ile ifade biçimlerini kullanan alanlarında görünür olmaları da Kanak kültürünün toplumun farklı katmanları tarafından da kabul edilmesini kolaylaştırmıştır. Sanat ve edebiyatın kültür üretimindeki özgürleştirici rolü de bu çalışma açısından önemi bir bulgu olarak kabul edilmelidir.

Önceleri birbirinden farklı görünen, uzlaşması istenmeyen iki kültürün özelliklerini taşıyan Kanak kültürü, Almanya toplumunda yaşayan göçmen çocuklarında iki coğrafyada da itiraz edilen ve uyum gösterilen noktaların girift bir kesişimi haline gelmiştir. Çatışmacı öğelerin kaynağı olarak Kanak kültürü, egemen olan dışlayıcı ve aynılaştırıcı kültüre karşı toplumsal eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik kendiliğinden bir girişimdir.

Kaynakça

- Akın, F. (Yönetmen). (1995). Sensin - Du bist es! içinde R. Schwingel (Yapımcı). Almanya.
- Akın, F. (Yönetmen). (1998). Kurz und schmerzlos. içinde R. Schwingel, D. Blum ve S. Schubert (Yapımcı). Almanya.
- Akın, F. (Yönetmen). (2004). Gegen die Wand. içinde Arte, B. Film ve B. F. International (Yapımcı).
- Artar, F. (2019). Suriyeli mültecilerin Türkiye medyasındaki sınıfsal temsili. (Doktora), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ataman, K. (Yönetmen). (1999). Lola + Bilidikid. içinde B. B. Produktion (Yapımcı). Almanya.
- Back, L., Bennett, A., Edles, L. D., Gibson, M., Inglis, D., Jacobs, R. & Woodward, I. (2012). *Cultural Sociology: An introduction*: Wiley-Blackwell.
- Bayram, F. (2020). Turkish as a heritage language: Its context and importance for the general understanding of bilingualism. F. Bayram (Ed.), *Studies in Turkish as a Heritage Language*, John Benjamins Publishing Company, (1-16).
- Becker, L. (Yönetmen). (2000). Kanak Attack. içinde B. H. F. GmbH (Yapımcı). Almanya.
- Berger, J. & Mohr, J. (2011). *Yedinci adam: Avrupa'daki göçmen işçilerin öyküsü*. İstanbul: Agora Kitaplığı
- Berry, J. W. & Sam, D. (1997). J. W. Berry, M. H. Segall & Ç. Kâğıtçıbaşı (Ed.), *Handbook of cross-cultural psychology: Social behavior and applications* (Cilt. 3, 291-326). Needham Heights: Allyn and Bacon.(Cilt. 3, 291-326).
- Bhatia, S. & Ram, A. (2001). Rethinking 'Acculturation' in relation to diasporic cultures and postcolonial identities. *Human Development* 44, 1-18. <https://doi.org/10.1159/000057036>
- Çağlar, A. S. (1995). German Turks in Berlin: Social exclusion and strategies for social mobility. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 21(3), 309-323. <https://doi.org/10.1080/1369183X.1995.9976494>
- Can, Ö. (2011). Göçmen yazın süreci çerçevesinde Feridun Zaimoğlu ve anlatısı. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 25, 139-156.
- Cohen, J. H. & Sirkeci, İ. (2011). *Cultures of Migration: The Global nature of contemporary mobility*, University of Texas Press.
- Croteau, D., Hoynes, W. & Milan, S. (2011). *Media/Society: Industries, images, and audiences*: SAGE Publications.
- Çağlar, A. S. (1995). German Turks in Berlin: Social exclusion and strategies for social mobility. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 21(3), 309-323. <https://doi.org/10.1080/1369183X.1995.9976494>
- Çağlar, A. S. (2001). Constraining metaphors and the transnationalisation of spaces in Berlin. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27(4), 601-613. <https://doi.org/10.1080/13691830120090403>
- Demir, F. (2020). Alman yeraltı edebiyatında Türkiyeli yazarlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 37(2), 372-388. <https://doi.org/10.32600/huefd.677032>
- Dirim, İ. & Auer, P. (2004). *Türkisch sprechen nicht nur die Türken: Über die unschärfebeziehung zwischen sprache und ethnie in Deutschland*. Berlin: W. de Gruyter.

- Drzewiecka, J. A. & Halualani, R. T. (2002), The structural-cultural dialectic of diasporic politics. *Communication Theory*, 12(3), 340-366. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2002.tb00273.x>
- Erdem, K. & Schmidt, R. Ä. (2008). *Ethnic marketing for Turks in Germany. International Journal of Retail & Distribution Management*, 36(3), 212-223. <https://doi.org/10.1108/09590550810859169>
- Hobuβ, S. (2007). Ein komplexes und wechselhaftes Spiel: "Sprachliche Resignifikation in Kanak Sprak und Aboriginal English. A. Schwarz & R. West-Pavlov (Ed.), *Polyculturalism and Discourse*, 31-66. Netherlands: Rodopi.
- Kara, Y. & Herrndorf, W. (2020). Diasporic coming-of-age novels of eastern european diasporas in contemporary Berlin. R. Quintana-Vallejo (Ed.), *Children of globalization: Diasporic coming-of-age novels in Germany, England, and the United States* Routledge: 123-141.
- Kaya, A. (2000). *Sicher in Kreuzberg: Berlin'deki küçük İstanbul: diyasporada kimliğin oluşumu*. İstanbul: Büke Yayıncılık.
- Kaya, A. (2015). Euro-Türkler, kuşaklararası farklılıklar, İslam ve entegrasyon tartışmaları. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 44-79.
- Kuruyazıcı, N. (1992). Niçin Almanya'da yazan Türkler. *Hürriyet Gösteri*, 144, 4-11.
- Miller, M. J. & Castles, S. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öner, S. (2014). Avrupa'da yükselen aşırı sağ, Yeni 'öteki'ler ve Türkiye'nin AB üyeliği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(1), 163-184.
- Özdamar, E. S. (2012). *Aynadaki avlu: Yazılar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Pott, A. (2001). Ethnicity and social mobility: The case of Turks in Germany. *Journal of International Migration and Integration / Revue de l'integration et de la migration internationale*, 2(2), 169-186. <https://doi.org/10.1007/s12134-001-1026-8>
- Schneider, J. (2009). From "Kanak Attack" to the "GerKish Generation": Second-Generation Turkish narratives in German culture and politics. *International Journal on Multicultural Societies*, 11(2), 212-229.
- Sirkeci, I., Cohen, J. H. & Yazgan, P. (2012). Turkish culture of migration: Flows between Turkey and Germany, socio-economic development and conflict. *Migration Letters*, 9(1), 33-46. <https://doi.org/10.33182/ml.v9i1.201>
- Skrobanek, J. (2009). Perceived discrimination, ethnic identity and the (re-) ethnicisation of youth with a Turkish rthnic background in Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(4), 535-554. <https://doi.org/10.1080/13691830902765020>
- Stevenson, N. (2008). *Medya kültürleri: sosyal teori ve kitle iletişimi*. Ankara: Ütopya.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası emek göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Tölölyan, K. (1996). Rethinking diaspora(s): Stateless power in the transnational moment. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 5(1), 3-36. <https://doi.org/10.3138/diaspora.5.1.3>
- Van Dijk, T. A. (2015). *Racism and the press*: Taylor & Francis.London: Routledge.
- White, J. B. (1997). Turks in the New Germany. *American Anthropologist*, 99(4), 754-769. <https://doi.org/10.1525/aa.1997.99.4.754>
- Zaimoglu, F. (2000). *Kafa örtüsü: toplumun kenarından Kanaka sprak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zeyneloğlu, S. & Sirkeci, İ. (2014). Türkiye’de Almanlar ve Almancılar. *Göç Dergisi*, 1(1), 77-118. <https://doi.org/10.33182/gd.v1i1.549>